

นโยบายการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนยั่งยืนเพื่อสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจฐานรากของท้องถิ่น

Sustainable Community Enterprise Development Policy to Strengthen the Local Economy

ธนกรณ์ จันทรย์แย้ม¹ อนุชิต โมลา² และ กัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์³

Tanakorn Chanyam¹ Anuchit Mola² and Kampanart Wongwatthanaphong³

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Doctor of Philosophy Program Public Administration, Pibulsongkram Rajabhat University, Thailand

¹E-mail: thanakorn_1324@hotmail.com ,ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-3209-1298>

²E-mail: kamnan.anuchit@gmail.com ,ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-0690-4226>

³E-mail: kampanart_wk@yahoo.com ,ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-2618-6868>

Received 25/02/2023

Revised 18/06/2023

Accepted 20/06/2023

บทคัดย่อ

นโยบายในการพลิกฟื้นสถานการณ์ทางด้านการเศรษฐกิจของภาครัฐที่จะก่อให้เกิดแนวทางการดำเนินธุรกิจที่เหมาะสมโดยเฉพาะแนวคิดวิสาหกิจชุมชน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนทางด้านการเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งจากแนวคิดดังกล่าวนี้จึงส่งผลต่อแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้แข็งแกร่งเพื่อสร้างกลไกในการแข่งขันกับทั้งตลาดภายในประเทศและตลาดภายนอกประเทศได้มากยิ่งขึ้น การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาดังนี้ (1) ศึกษาการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนยั่งยืน และ (2) ศึกษาการสร้างเสริมความเข้มแข็งเศรษฐกิจฐานราก โดยการศึกษาการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนแบบยั่งยืน เป็นการศึกษาหลักการ ความเป็นมาของวิสาหกิจชุมชนในไทย และศึกษาองค์ประกอบวิสาหกิจชุมชนยั่งยืนประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ด้านการตลาด ด้านการผลิต ด้านการเงิน และด้านการบริหารจัดการ รวมทั้งศึกษาการสร้างเสริมความเข้มแข็งเศรษฐกิจฐานราก เป็นการศึกษาความหมาย หลักการ และการขับเคลื่อนการสร้างเสริมความเข้มแข็งเศรษฐกิจแบบบูรณาการ โดยการมีส่วนร่วมของหลายภาคส่วน ทั้ง ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคการศึกษาและวิชาการ ภาคประชาสังคม และภาควิสาหกิจชุมชนหรือธุรกิจชุมชน โดยการศึกษาพบว่า องค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชน ด้านการตลาด ด้านการผลิต ด้านการเงิน และด้านการบริหารจัดการ ทั้งหมดมีความสำคัญและส่งผลต่อการดำเนินงานเพื่อเป็นการสร้างให้วิสาหกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง และสามารถพึ่งพาตนเองได้ ตามแนวคิด มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ส่วนการสร้างเสริมความเข้มแข็งเศรษฐกิจฐานรากต้องอาศัยทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมแบบบูรณาการทั้ง ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคการศึกษาและวิชาการ ภาคประชาสังคม และภาควิสาหกิจชุมชนหรือธุรกิจ เพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายซึ่งกันและกันเพื่อขับเคลื่อนการสร้างเสริมความเข้มแข็งเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนท้องถิ่น และเป็นการยกระดับเศรษฐกิจสังคม และสร้างความมั่นคงทางรายได้ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกและประชาชนในชุมชนท้องถิ่นให้อยู่ดี กินดี มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตใจที่ดี

คำสำคัญ : วิสาหกิจชุมชนยั่งยืน; ความเข้มแข็งเศรษฐกิจฐานราก

Abstracts

A policy to revitalize the economic situation of the government sector that will generate appropriate business practices, especially the concept of community enterprise (Community Enterprise) for the sustainable development of the community's economy. From that concept, it has resulted in a way to develop a strong community economy to create a mechanism to compete with both the domestic market and the international market even more. This study, therefore, has the following objectives; (1) to Study the development of sustainable community enterprises, and (2) a study strengthening the grassroots economy. The study of sustainable community enterprise development is a study of the principles, the history of community enterprises in Thailand and the study of the components of sustainable community enterprises, which consist of 4 elements: marketing, production, finance, and management as well as studying strengthening the grassroots economy as a study of meanings, principles, and drives for strengthening the integrated economy, with the participation of many sectors, including government, private sector, education and academic sector, civil society, and community enterprise or community business. The results show that the components of community enterprises are marketing, production, finance, and management. All of them are important and affect the operation to build a community enterprise to be strong and self-reliant according to the concept of stability, prosperity, and sustainability. As for the strengthening of the grassroots economy, all sectors must participate in an integrated way. All sectors are connected to drive the strengthening of the grassroots economy of the local community. And to elevate the economy, and society, and create income stability. This has resulted in the development of the quality of life of members and people in local communities to live well, eat well, and have good physical and mental health.

Keywords: Sustainable Community Enterprise; Strong Foundation Economy

บทนำ

ประเทศไทยนับว่าเป็นประเทศหนึ่งที่มีวิถีชีวิต อัตลักษณ์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชัดเจนสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ซึ่งมีทั้งที่ยังคงสืบทอดกันจากรุ่นสู่รุ่น หรือมีการดัดแปลงไปบ้างตามความเหมาะสมของความสะดวกต่างในแต่ละพื้นที่ ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจากการอาศัยการพึ่งพาเกษตรกรรมเพียง

[576]

Citation:

ธนกรณ จันทรแย้ม, อนุชิต โมลา และ กันปนาท วงษ์วัฒนพงษ์. (2566). นโยบายการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนยั่งยืนเพื่อสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจฐานรากของท้องถิ่น. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 3 (4), 575-586

Chanyam, T., Mola, A., & Wongwatthanaphong, K., (2023). Sustainable Community Enterprise Development Policy to Strengthen the Local Economy. Interdisciplinary Academic and Research Journal, 3 (4), 575-586; DOI: <https://doi.org/10.14456/iarj.2023.208>

.....
อย่างเดียวนั้นมาเป็นการแปรรูปให้เป็นอุตสาหกรรม อย่างไรก็ตามนโยบายในการพลิกฟื้นสถานการณ์ทางด้านเศรษฐกิจของภาครัฐที่จะก่อให้เกิดแนวทางการดำเนินธุรกิจที่เหมาะสมโดยการนำแนวคิดดั้งเดิมมาผสมผสานให้เหมาะสมกับแนวคิดที่เป็นระบบการบริหารจัดการเพื่อสร้างธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมให้เกิดขึ้น โดยเฉพาะแนวคิดด้านธุรกิจชุมชน (Community Business) แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน (Community Economy) และแนวคิดวิสาหกิจชุมชน (Community Enterprise) เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งจากแนวคิดดังกล่าวนี้จึงส่งผลต่อแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้แข็งแกร่งเพื่อสร้างกลไกในการแข่งขันกับทั้งตลาดภายในประเทศและตลาดภายนอกประเทศได้มากยิ่งขึ้น (พรชัย พันธุ์ธาดาพร, 2558: 2-3)

ซึ่งหนึ่งในเป้าหมายด้านเศรษฐกิจที่สำคัญของแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) คือ ตัวชี้วัดเกี่ยวกับเกษตรมูลค่าสูงหรือการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร โดยมุ่งหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยเป็นการทำเกษตรเพื่อให้เกษตรกรอยู่ดีกินดี และให้คนในชาติอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข สามารถสร้างความมั่นคงทางอาหาร ลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความมั่นคงทางรายได้ให้กับผู้ผลิต มาตรการต่าง ๆ ในมิติด้านการเกษตรภายใต้แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี จึงถูกนำมาใช้ในการสร้างมูลค่าให้สินค้าเกษตร เช่น การปรับปรุงวิธีการแปรรูปสินค้าเกษตรเพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าหรือการเน้นสร้างคุณค่าผลผลิต การมุ่งเน้นพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่เพื่อรองรับการทำการเกษตรแบบมูลค่าสูง นอกจากนี้ปัจจัยทางจำนวนประชากรสามารถส่งผลต่อความต้องการของตลาดซึ่งสอดคล้องกับเจตนาของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านการเกษตรที่นำประเด็นเกษตรมูลค่าสูงมาบรรจุไว้เพราะภาคการเกษตรถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจซึ่งเป็นรากฐานด้านความมั่นคงทางอาหารของประเทศและของโลก (วรรณวิภา ไตลังคะ และโชติ บดีรัฐ, 2565 : 97)

ดังนั้นจากแนวทางของนโยบายการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนของภาครัฐ พบว่าจากถ้อยคำแถลงประกอบงบประมาณรายจ่าย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี แถลงต่อสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งได้จัดสรรงบประมาณในส่วนของยุทธศาสตร์ที่ 2 ด้านการแข่งขันและสร้างความสามารถในการแข่งขันโดยจัดสรรงบประมาณรายจ่ายไว้เป็นจำนวนทั้งสิ้น 338,547.6 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 10.9 ของวงเงินงบประมาณเพื่อสนับสนุนให้เศรษฐกิจเติบโตอย่างมีเสถียรภาพและยั่งยืน โดยที่รัฐบาลมุ่งเน้นการยกระดับผลผลิตทางการผลิต การพัฒนาและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมสร้างมูลค่าด้านการเกษตร พัฒนาผู้ประกอบการและวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมสู่สากล โดยมีเป้าหมายในการกระจายรายความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมในทุกภูมิภาคของประเทศ โดยจำแนกตามงานด้านที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชนและการเกษตร (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2564: ออนไลน์) ดังนี้

1.การพัฒนาผู้ประกอบการ และวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมสู่สากล โดยจัดสรรงบประมาณทั้งสิ้น 1,927.7 ล้านบาท เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม และวิสาหกิจชุมชนมีความรู้และทักษะสามารถปรับตัวสู่ธุรกิจใหม่เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน สนับสนุนการหาแหล่งเงินทุนและสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลและองค์ความรู้ในการพัฒนาให้สามารถเติบโต มีศักยภาพในการแข่งขัน และนำพาธุรกิจสู่สากล โดยมุ่งเน้น (1) พัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จ (2) การพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการอย่าง

สร้างสรรค์เพื่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มขึ้น และ (3) สร้างแรงจูงใจให้แรงงานกลับเข้ามาร่วมพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชน ด้วยกระบวนการสร้างการเล่าเรื่อง (Story Telling) ซึ่งเป็นเครื่องมือการจัดการความรู้ในการดึงเอาความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ที่มาจากธรรมชาติ เพื่อพัฒนาตลาดให้กว้างขวางและเป็นการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ให้มากยิ่งขึ้น (ศุภชัย เหมือนโพธิ์ และธีรศักดิ์ อุ่นอารมณ์เลิศ, 2561: 142)

2.การสร้างเกษตรมูลค่า โดยจัดสรรงบประมาณทั้งสิ้น 46,616.2 ล้านบาท เพื่อเพิ่มผลผลิตการผลิตของภาคการเกษตรสูงขึ้น ส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าเกษตรตามศักยภาพและความโดดเด่นเฉพาะ และสามารถแปรรูปสู่ผลิตภัณฑ์ปลายน้ำที่มีมูลค่าสูง โดยใช้เทคโนโลยีพัฒนาฐานทรัพยากรทางการเกษตรให้เข้มแข็งและยั่งยืน สร้างเกษตรกรรุ่นใหม่และส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกร ฝึกการสร้างกระบวนการการเรียนรู้และส่งเสริมการอบรมทักษะฝีมือแรงงานด้านการเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์แปรรูปเกษตรด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม และนโยบายการเพิ่มรายได้เกษตรกร โดยสนับสนุนการบริหารจัดการและพัฒนาคุณภาพผลผลิตการเกษตร โดยการ (1) ส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมของชุมชนที่สามารถถ่ายทอดความรู้เรื่องการใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างแพลตฟอร์มการตลาดดิจิทัลเพื่อเพิ่มโอกาสในการสร้างรายได้ให้กลุ่มเกษตรกรและสมาชิกวิสาหกิจชุมชน (2) การถ่ายทอดความรู้โดยการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Socialization) เป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในทุกขั้นตอนของกระบวนการถ่ายทอดระหว่างผู้ถ่ายทอดและผู้รับความรู้เป็นการส่งต่อความรู้ระหว่างกันโดยง่าย ปฏิสัมพันธ์สองทางระหว่างผู้ให้ข้อมูลและผู้รับข้อมูลควรเป็นไปในลักษณะที่สม่ำเสมอ ต่อเนื่อง และไม่เป็นทางการ ส่งผลให้การถ่ายทอดความรู้มีรูปแบบการจัดการชุมชนแบบเอื้อเพื่อเอื้อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลและสนับสนุนซึ่งกันและกัน อันจะส่งผลดีต่อประสิทธิผลของการถ่ายทอดความรู้มากกว่าปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเพียงช่วงระยะเวลาของการอบรม อันจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์และรายได้ที่เพิ่มขึ้น (เยาวลักษณ์ สุวรรณแข และคณะ, 2566: 190-191)

การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนยั่งยืน

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ที่มีการกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศโดยการกลับไปหารากฐานเดิม คือภาคการเกษตรและชุมชน จากประเทศที่มีรายได้ปานกลางกับไปสู่การกำหนดทิศทางการพัฒนาไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูงที่มีความมั่นคงและยั่งยืน สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 จึงมียุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำในสังคม ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน และการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ที่เป็นเศรษฐกิจระดับฐานรากให้มีความเข้มแข็ง เพื่อให้ชุมชนพึ่งพาตนเองและได้รับส่วนแบ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

ในอดีตที่ผ่านมาก่อนที่จะมีการรวมกลุ่มของวิสาหกิจชุมชน จะเป็นเพียงการรวมกลุ่มของชาวบ้านในชุมชนในการสร้างผลผลิตที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการผลิตที่ซับซ้อนมุ่งหวังเพียงตลาดในชุมชนเบื้องต้น หากแต่ในปัจจุบันการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับธุรกิจชุมชนทั้งในด้านการมีการซื้อขายหรือการบริการ และมีความเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจชุมชนในประเด็นอุปสงค์และอุปทานระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคเป็นหลัก ซึ่งในขณะที่พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 ยังช่วยส่งเสริมต่อการ

ขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชนให้บรรลุตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ ดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชนจะก่อเกิดประโยชน์คุณค่าได้ก็ต่อเมื่อมีการนำแนวคิดการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนไปปฏิบัติตามความเหมาะสมของบริบทแต่ละพื้นที่ของการจัดการชุมชน (อุทัย ปริญาสุทธีรัตน์, 2560: 146-147) โดยการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนแบบยั่งยืนมีองค์ประกอบ (ทิพย์วรรณ จันทรา และคณะ, 2565: 418-419) ดังต่อไปนี้

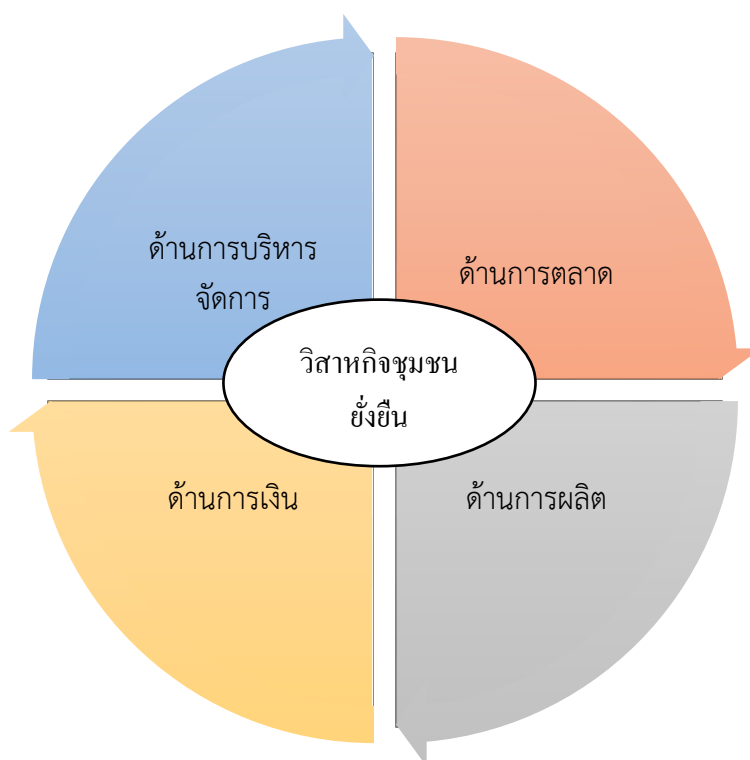
1.ด้านการตลาด (Marketing) คือการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในการร่วมกันผลิตเพื่อการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ โดยพิจารณาตามหลัก ทำแล้ว ขายใคร ทำแล้วจะขายได้หรือไม่ ซึ่งเมธิกา พ่วงแสง และหญิง มัทนัง (2563: 61) อธิบายว่า แนวทางในการพัฒนาการส่งเสริมการตลาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน คือต้องมีการคัดเลือกผลิตภัณฑ์ที่มีความโดดเด่น และทำการพัฒนาผลิตภัณฑ์นั้น ๆ ให้มีคุณภาพมาตรฐานออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์ สร้างสรรค์ตราผลิตภัณฑ์ให้สวยงาม โดดเด่น จัดจำได้ง่าย และควรรักษามาตรฐานคุณภาพวัตถุดิบสำหรับการใช้ในการผลิตสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ให้คงความเป็นเอกลักษณ์ เช่น การคัดสรรวัตถุดิบในท้องถิ่น การนำอัตลักษณ์ท้องถิ่นสอดแทรกลงไปผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

2.ด้านการผลิต (Production) คือการที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมุ่งเน้นการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อส่งผลกระทบต่อคุณภาพของสินค้า หลักการผลิตคำนึงถึงการเน้นใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผสมผสานความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการผลิตเพื่อสามารถพัฒนาคุณภาพสินค้า ซึ่งกรณีการ สายเทพ และพิชญา เพิ่มไทย (2560: 8) อธิบายแนวทางการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เพื่อการส่งออก คือ จากการที่ในปัจจุบันสามารถพบเห็นผลิตภัณฑ์ของกลุ่มต่าง ๆ มีลักษณะเหมือนหรือคล้ายคลึงกัน จึงส่งผลให้เกิดการแข่งขันที่สูง ดังนั้นจึงควรพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเพื่อให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความโดดเด่นและสร้างความแตกต่างจากผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอื่น ๆ โดยอาศัยกรรมวิธีการผลิต เช่น การนำวัตถุดิบที่หาได้ในท้องถิ่น การนำภูมิปัญญา หรืออัตลักษณ์ท้องถิ่นมาผนวกใช้เพื่อสร้างความโดดเด่น และแตกต่างเพื่อสร้างความสนใจหรือความต้องการในผลิตภัณฑ์ รวมทั้งการสื่อสารประชาสัมพันธ์ และการให้ข้อมูลแก่ลูกค้าตลอดจนการขอรับการสนับสนุนและความร่วมมือจากภาครัฐ เช่น การเจรจาการค้าระหว่างประเทศ การส่งเสริมการส่งออก เป็นต้น

3.ด้านการเงิน (Financial) คือการจัดการด้านการเงินและบัญชี กล่าวคือสำหรับผู้ประกอบกิจการวิสาหกิจชุมชน การเข้าถึงแหล่งทุนยังคงมีอุปสรรคเนื่องจากการไม่มีเงินทุนสำรองและการพิจารณาให้สินเชื่อของสถาบันการเงินค่อนข้างยาก ดังนั้นผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนต้องมีความพร้อมในการหาความรู้ในเรื่องแหล่งทุนจากสถาบันการเงิน เพื่อสามารถมีเงินลงทุนในการประกอบกิจการ นอกจากนี้วิสาหกิจชุมชนต้องคำนึงเกี่ยวกับการบัญชี ซึ่งทำให้ทราบถึงรายรับ รายจ่ายและต้นทุนการผลิต เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมทางการเงินและพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งชลกนก โฆษิตคณิน และคณะ (2560: 2149-2150) ได้เสนอว่า ทางภาครัฐควรจัดให้มีเจ้าหน้าที่เข้ามากระตุ้นให้รัฐวิสาหกิจควรตระหนักถึงความสำคัญของการจัดทำบัญชี และจัดหาผู้จัดทำบัญชีวิสาหกิจชุมชนที่มีความรู้ความสามารถด้านบัญชี เพื่อจัดทำรายงานทางการเงินที่ถูกต้องเสนอให้หน่วยงานภาครัฐทราบเพื่อเป็นการขออนุมัติงบประมาณสนับสนุน และภาครัฐควรเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน รวมทั้งภาครัฐควรเข้ามามีบทบาทในการอบรมและ

พัฒนาความรู้ผู้จัดทำบัญชีวิสาหกิจชุมชนอย่างต่อเนื่องโดยมีรูปแบบและคู่มือการจัดทำบัญชีให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันเพื่อป้องกันการสับสนในการจัดทำบัญชีวิสาหกิจชุมชน

4.ด้านการบริหารจัดการ (Management) คือ การจัดโครงสร้างตามหน้าที่ มีการแบ่งฝ่ายต่าง ๆ และมีหน้าที่รับผิดชอบอย่างชัดเจน มีการควบคุม กำกับโดยการออกกฎระเบียบให้ชัดเจนและโปร่งใสเพื่อให้คณะกรรมการและสมาชิกยึดถือปฏิบัติ ซึ่งวิสาหกิจชุมชนจะมีความเข้มแข็งยั่งยืนได้หรือไม่ขึ้น สิ่งสำคัญคือการบริหารจัดการภายในกลุ่ม รวมทั้งการนำนวัตกรรมเข้ามาช่วยในกระบวนการทำงาน และการผลิตสินค้า เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งนคราญ ไชยเมือง (2558: 36-37) ได้กล่าวว่า สำหรับการพัฒนาการจัดการวิสาหกิจชุมชนสู่การพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ โดยอาศัยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งความพอเพียง หมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก รวมทั้งการอาศัยความรู้ รอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งต่อการนำหลักวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน โดยอาศัยการกำหนดและเลือกใช้กลยุทธ์ที่เหมาะสมและสอดคล้องกัน เพื่อจะไปให้ถึงจุดหมายที่กลุ่มต้องการซึ่งกลยุทธ์ขององค์กรมี 3 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับองค์กร คือแผนหลักหรือแผนแม่บทซึ่งเป็นกรอบและทิศทางของการจัดการในภาพรวม 2) ระดับธุรกิจ คือแผนที่มุ่งปรับฐานะการแข่งขันของสินค้าหรือกลยุทธ์การแข่งขัน และ 3) ระดับหน้าที่ คือแผนปฏิบัติที่มุ่งใช้ทรัพยากรให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดหรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าแผนปฏิบัติ

แผนภาพที่ 1 องค์ประกอบวิสาหกิจชุมชนยั่งยืน

ดังนั้นในการกำหนดนโยบายการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนแบบยั่งยืน จึงต้องให้ความสำคัญกับองค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการตลาดการรวมตัวผลิตสินค้าเพื่อจัดจำหน่าย โดยพิจารณาตามหลัก ทำแล้ว ขายใคร ทำแล้วขายได้หรือไม่ 2) ด้านการผลิตมุ่งเน้นประสิทธิภาพการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ 3) ด้านการเงินหาความรู้ด้านการเงิน การบัญชี และการหาแหล่งทุน และ 4) ด้านการบริหารจัดการโครงสร้างวิสาหกิจชุมชน การแบ่งงานและความรับผิดชอบให้ชัดเจน การออกกฎระเบียบข้อบังคับให้ทุกคนปฏิบัติ ซึ่งองค์ประกอบทั้งหมดมีความสำคัญ และส่งผลต่อการดำเนินงานเพื่อเป็นการสร้างให้วิสาหกิจชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้ ตามแนวคิด มั่นคง มั่งคั่ง และ ยั่งยืน

การสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจฐานรากด้วยวิสาหกิจชุมชน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (2558: 19) ได้อธิบายว่า เศรษฐกิจฐานราก คือเศรษฐกิจของชุมชนระดับท้องถิ่น ที่มีความเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้ภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีลักษณะการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีคุณธรรม และเป็นเศรษฐกิจที่เอื้อต่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ในพื้นที่ได้ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ชุมชน ประชาชน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ซึ่งตรงกับวิสัยทัศน์ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) ของรัฐบาล คือ “ประเทศพัฒนาแล้วอย่าง มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” โดยการสร้างรายได้ให้กับชุมชนและทำให้ประชาชนมีความสุขอย่างยั่งยืน โดยสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ การเกษตร การแปรรูป และการท่องเที่ยว (คณะทำงานการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและประชารัฐ, 2559: 11) โดยใช้ทุนของชุมชน โดยรวมถึงทุนทางสังคม เช่น วิธีการผลิตโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น อาคารสถานที่สาธารณะในชุมชน ที่ดิน เส้นทาง การขนส่งคมนาคม หรือทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น เป็นต้น มาใช้ในการผลิตสินค้าหรือการให้บริการ ซึ่งการดำเนินการเศรษฐกิจชุมชนตามแนวทางนี้ถือว่าเป็นตัวเร่งในการผนวกเศรษฐกิจชุมชนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจระดับชาติได้ เช่น โครงการ OTOP ของรัฐบาลที่กิจกรรมดังกล่าวนี้ได้ก้าวเข้าสู่การเป็น “หุ้นส่วน” (Firm) และมีลักษณะเป็นการประกอบการในภาคเศรษฐกิจสมัยใหม่ (บัวพันธ์ พรหมพักพิง, 2555: 45-46)

การพัฒนาการสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจฐานราก เป็นการสร้างชุมชนให้ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” โดยมีแนวคิดให้ทั้งคนและพื้นที่เป็นตัวตั้ง สามารถสร้างเศรษฐกิจทางเลือกและเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายและกลุ่มพื้นที่ สร้างความร่วมมือกันไม่ใช่ต่างคนต่างทำ หรือแยกกันทำเหมือนที่ผ่านมา ส่งผลให้เครือข่ายมีความเข้มแข็งและมีการไหลเวียนระบบเศรษฐกิจระหว่างกัน (พระปลัดสุระ ญาณธโร (จันทิก) และอรพิน ปิยะสกุลเกียรติ, 2561: 58) ซึ่งในการขับเคลื่อนการสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจฐานรากต้องอาศัยความร่วมมือแบบบูรณาการร่วมกันในทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1) ภาครัฐ (Public Sector) ต้องสนับสนุนโดยการกำหนดนโยบาย สร้างโครงสร้างพื้นฐาน สนับสนุนเงินทุนและช่วยเหลือหาแหล่งทุนผ่านสถาบันการเงินภาครัฐตามหลักเกณฑ์การปล่อยเงินกู้ ซึ่งสัญญา เคนาภูมิ

(2558: 80) อธิบายว่า จากนโยบายของภาครัฐให้การส่งเสริมสนับสนุน ซึ่งจากการตราพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 มีเจตนารมณ์ให้มีการส่งเสริมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างรายได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาความสามารถในการจัดการ และการพัฒนารูปแบบของวิสาหกิจชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ และพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็ง

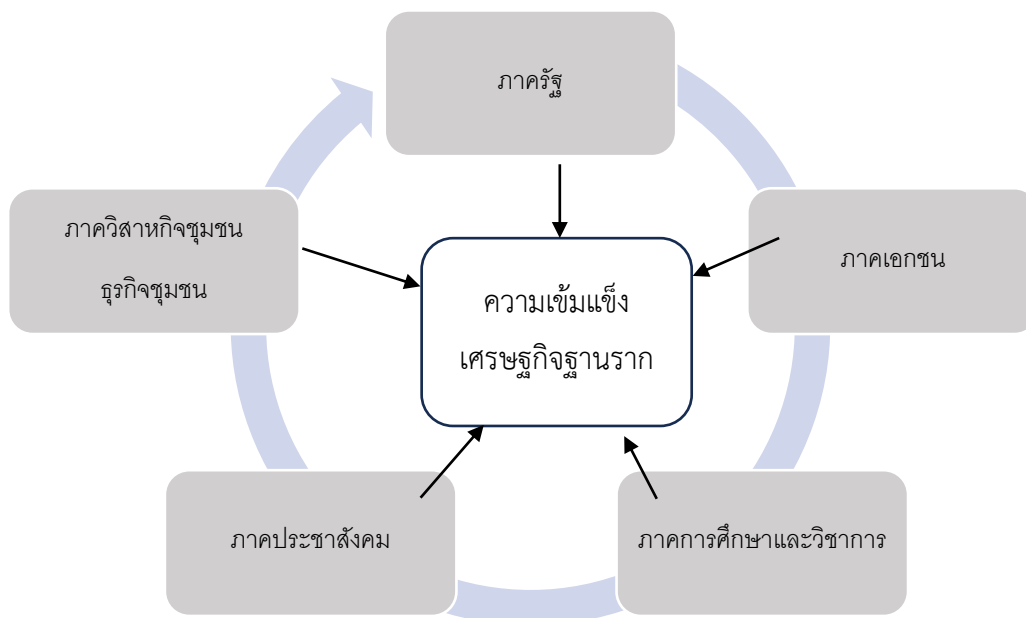
2) ภาคเอกชน (Private Sector) ควรมีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน และช่วยเหลือในเรื่องความรู้ความเข้าใจด้านการบริหาร การร่วมสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงการตลาด และการทำแผนธุรกิจหรือแผนการตลาด ซึ่งกนกวรรณ อู่วงศ์ (2564: 246) อธิบายว่า การร่วมลงทุนระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน เป็นการร่วมลงทุนกันโดยมุ่งเน้นการให้บริการที่มีประสิทธิภาพคุ้มค่ากับต้นทุนที่มากกว่าภาครัฐเป็นผู้ดำเนินการเองทั้งหมด ทั้งนี้การร่วมลงทุนระหว่างภาครัฐและเอกชนสามารถก่อให้เกิดประโยชน์กับผู้ที่เกี่ยวข้องที่ได้รับนวัตกรรมใหม่ เทคโนโลยีจากภาคเอกชนรวมถึงความประหยัดต้นทุนของโครงการ ขณะที่ภาคเอกชนเองมีช่องทางในการดำเนินธุรกิจได้มากขึ้น นอกจากนี้ภาคประชาชนยังได้รับประโยชน์จากการบริการที่ราคาเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

3) ภาคการศึกษาและวิชาการ (Education and Academic Sector) ควรส่งเสริมและถ่ายทอดองค์ความรู้ในเรื่องการค้นคว้าวิจัย พัฒนาเทคโนโลยีทางการผลิต วิชาการทางด้านการเกษตร และวิชาการทางด้านการแปรรูปสินค้า รวมทั้งเปิดพื้นที่ให้มีการนำเสนอและทดลองใช้นวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อต่อยอดการพัฒนา นวัตกรรมควบคู่กับภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งปณณวิทย์ แสงหล้า และคณะ (2565: 295) อธิบายว่า ในปัจจุบันสถานการณ์ความรู้ที่อยู่ในสังคมไทยมักจะอยู่ในตำราและห้องสมุดเพียงเท่านั้น หากแต่การนำมาใช้ประโยชน์ได้น้อยเพราะตำราเหล่านั้นอาจจะไม่สอดคล้องต่อการนำไปใช้ประโยชน์หรือนำไปปฏิบัติในเชิงรูปธรรม และอีกด้านหนึ่งความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล คนมีประสบการณ์หรือมีความเชี่ยวชาญกลับไม่มีโอกาสถ่ายทอดให้กับบุคคลอื่น การจัดการจัดการในการแก้ปัญหาที่ซับซ้อน และการพัฒนาองค์ความรู้ให้แก่ชุมชนนำไปแก้ไขปัญหาและความต้องการที่แท้จริง ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากโดยการมีองค์ความรู้ในการจัดการให้แก่ชุมชน จึงกล่าวได้ว่า การสร้างพลังความรู้เป็นสิ่งสำคัญสู่พลังชุมชน

4) ภาคประชาสังคม (Civil Sector) ต้องรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งภายในกลุ่มหรือชุมชน รวมทั้งการสร้าง ความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มหรือชุมชนอื่น ซึ่งภวัต พัฒนนิภากร และเสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร (2562: 57-58) อธิบายว่า ในปัจจุบันสังคมไทยดำเนินการพัฒนาประเทศภายใต้โมเดล “ประเทศไทย 4.0” โดยใช้แนวทาง “สานพลังประชารัฐ” เป็นการขับเคลื่อนสังคมโดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วม คือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ และร่วมกันรับผลประโยชน์ เป็นการทำงานแบบบูรณาการทุกภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคการเงิน ภาคประชาชน และภาคการศึกษา ร่วมผนึกกำลังขับเคลื่อนผ่านโครงการ กิจกรรมต่าง ๆ โดยการดำเนินของ กลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มยกระดับนวัตกรรมและผลิตภัณฑ์ กลุ่มการพัฒนาเกษตรสมัยใหม่และการพัฒนา เศรษฐกิจฐานราก กลุ่มการศึกษาพื้นฐานและการพัฒนาผู้นำ และกลุ่มการส่งเสริมการส่งออกและการลงทุนใน

และต่างประเทศ รวมทั้งการส่งเสริมกลุ่ม SMEs และผู้ประกอบการใหม่ (Start Up) ซึ่งแต่ละกลุ่มกำลังวางระบบและกำหนดแนวทางในการขับเคลื่อนนโยบายอย่างเข้มข้น

5) ภาควิสาหกิจชุมชนหรือธุรกิจชุมชน (Community enterprise Sector) ต้องร่วมมือกันสร้างการเรียนรู้ การสร้างความเข้าใจ การฝึกฝนให้ชำนาญ ความต้องลงมือทำ การร่วมสร้างผลิตภัณฑ์ ร่วมสร้างตลาดร่วมให้บริการ ร่วมดำเนินธุรกิจ และสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของร่วมด้วยความร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายที่วางไว้ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งจักรพงษ์ พวงงาม ชื่น และคณะ (2558: 18) อธิบายว่า หลักการสำคัญในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน คือ การสร้างความร่วมมือบนพื้นฐานของการแข่งขัน โดยผู้เกี่ยวข้องในเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนจะต้องมีการวางแผน กำหนดทิศทางเป้าหมาย และกลยุทธ์ร่วมกันในการพัฒนาร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารความรู้ ตลอดจนทรัพยากรต่าง ๆ ระหว่างกัน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและผลิตภาพโดยรวมของเครือข่ายวิสาหกิจนั้น ๆ

แผนภาพ 2 การขับเคลื่อนการสร้างเสริมความเข้มแข็งเศรษฐกิจฐานรากแบบบูรณาการ

ดังนั้นการสร้างเศรษฐกิจฐานรากเข้มแข็งในชุมชนท้องถิ่น จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนแบบบูรณาการทั้ง 1) ภาครัฐที่ต้องสนับสนุนส่งเสริม 2) ภาคเอกชนเข้ามาบทบาทและร่วมมือกับภาครัฐ 3) ภาคการศึกษาและวิชาการถ่ายทอดองค์ความรู้ และสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ 4) ภาคประชาสังคมร่วมขับเคลื่อนและเชื่อมโยงเครือข่าย และ 5) ภาควิสาหกิจชุมชนหรือธุรกิจชุมชนสร้างความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้ เพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายซึ่งกันและกันเพื่อขับเคลื่อนการสร้างเสริมเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนท้องถิ่น และเป็นการยกระดับเศรษฐกิจ สังคม และสร้างความมั่นคงทางรายได้ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกและประชาชนในชุมชนท้องถิ่นให้อยู่ดี มีสุขกายและสุขภาพจิตใจที่ดี

[583]

Citation:

ธนกรณ จันทรแย้ม, อนุชิต โมลา และ กันปนาท วงษ์วัฒนพงษ์. (2566). นโยบายการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนยั่งยืนเพื่อสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจฐานรากของท้องถิ่น. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 3 (4), 575-586

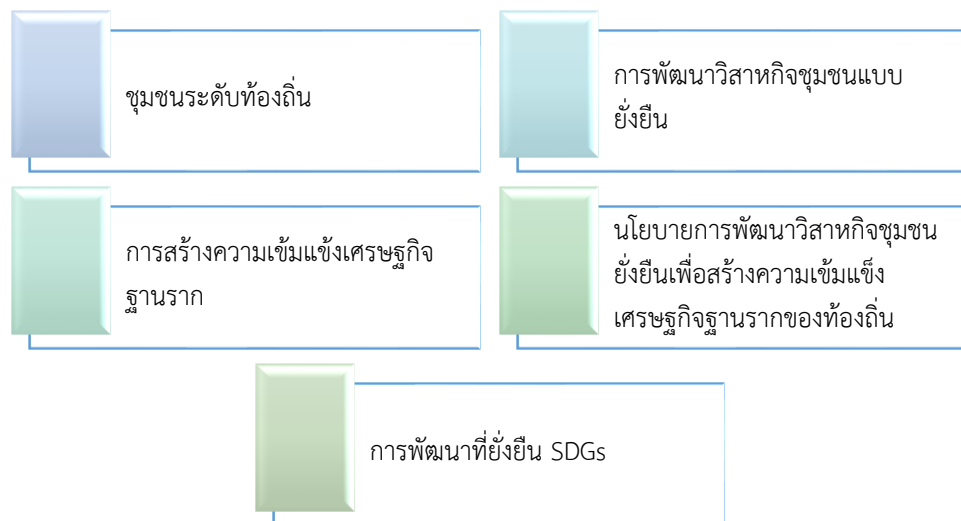
Chanyam, T., Mola, A., & Wongwatthanaphong, K., (2023). Sustainable Community Enterprise Development Policy to Strengthen the Local Economy.

Interdisciplinary Academic and Research Journal, 3 (4), 575-586; DOI: <https://doi.org/10.14456/iarj.2023.208>

บทสรุป

แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ภาครัฐต้องส่งเสริมให้วิสาหกิจชุมชนสามารถดูแลตนเองทางเศรษฐกิจได้ และสร้างความเชื่อมั่นให้กับกลุ่มของตนให้ค้นหาศักยภาพ ภูมิปัญญา และทรัพยากรในพื้นที่มาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม มีการบริหารที่เป็นอิสระ เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เรียนรู้การบริหารจัดการ และนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาสร้างผลผลิตบนพื้นฐานการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ๆ รวมทั้งสามารถค้นหาการสร้างความร่วมมือกับองค์กรภายนอกได้ โดยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการคัดเลือกและการตัดสินใจที่จะดำเนินการเชื่อมต่อและการหาแหล่งเงินทุนจากภายนอก การมีความสัมพันธ์ของผู้ผลิตและผู้บริโภค เพื่อให้เกิดการจัดการและการพัฒนาอย่างยั่งยืนของวิสาหกิจภายในชุมชนเพื่อเป็นการสร้างเศรษฐกิจฐานรากเข้มแข็งซึ่งเป็นสิ่งสำคัญให้สมาชิกและประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี มีคุณภาพชีวิตที่ดี ที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านเศรษฐกิจ คือ การพัฒนาเศรษฐกิจระดับฐานรากเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจระดับชาติ และการกระจายความมั่งคั่ง 2) ด้านสังคม คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการดำรงชีวิต รวมถึงการพัฒนาให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกันลดความเหลื่อมล้ำ 3) ด้านสิ่งแวดล้อม คือ การสงวนรักษาทรัพยากรท้องถิ่น มีความรับผิดชอบต่อการผลิตสินค้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสามารถจัดกลุ่ม SDGs กับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจฐานรากของท้องถิ่น ตามปัจจัยที่เชื่อมโยงกันได้ 5 มิติ (5P) ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านการพัฒนาคน (People) เป็นให้ความสำคัญกับการขจัดปัญหาความยากจน และลดความเหลื่อมล้ำในสังคม เพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพและสร้างรายได้ 2) ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม (Planet) เป็นให้ความสำคัญกับการปกป้องและรักษาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น รักษาสภาพภูมิอากาศและลดมลพิษเพื่อพลเมืองโลกต่อไป 3) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและความมั่งคั่ง (Prosperity) เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนอยู่ดี กินดี มีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น 4) ปัจจัยด้านสันติภาพและความยุติธรรม (Peace) เป็นการยึดหลักการการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีสังคมสงบสุข รวมถึงการบริหารโดยยึดหลักธรรมาภิบาล โปร่งใส ตรวจสอบได้ และ 5) ปัจจัยด้านความเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา (Partnership) เป็นการสร้างความร่วมมือของทุกภาคส่วน และการมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการทุกขั้นตอนการดำเนินงาน และการสร้างความเป็นหุ้นส่วนหรือความเป็นเจ้าของ

แผนภาพที่ 3 นโยบายการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนยั่งยืนเพื่อสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจฐานรากของท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ อัยวงศ์. (2564). การเพิ่มรายได้ของชุมชนด้วยความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนในวิสาหกิจเพื่อสังคม: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนแปลงใหญ่ผักปลอดสารพิษ ตำบลบ้านโตน อำเภอยะผิง จังหวัดขอนแก่น. *วารสารสหวิทยาการการจัดการ*. 8(2), 242-256.
- กรรณิการ์ สายเทพ และพิชญะ เพิ่มไทย. (2560). แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อการส่งออกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนดอกไม้ประดิษฐ์ ตำบลแม่ทะ อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง. *วารสารสหวิทยาการการจัดการสมัยใหม่*. 10(2), 1-11.
- คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและประชารัฐ. (2559). *สานพลังประชารัฐ*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- จักรพงษ์ พวงงามชื่น และคณะ. (2558). *การพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่*. รายงานผลการวิจัย. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ชลกนก โฆษิตคณิน และคณะ. (2560). ปัญหา อุปสรรคและแนวทางการพัฒนาการจัดทำบัญชีวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครปฐม. *วารสาร Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*. 10(3), 2138-2151.
- ทิพย์วรรณ จันทรา และคณะ. (2565). การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนแบบยั่งยืนของกลุ่มอาชีพ ในเขตพื้นที่บ้านดอนโรง ตำบลเขาพระบาท อำเภอเชียงใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช*. 9(4), 418-435.
- นงคราญ ไชยเมือง. (2558). การพัฒนาการจัดการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสู่การพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน. *วารสารมหาวิทยาลัยพายัพ*. 25(1), 15-39.
- บัวพันธ์ พรหมพักพิง. (2555). ความอยู่ดีมีสุข. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*. 29(2), 23-50.

- ปณณวิทย์ แสงหล้า และคณะ. (2565). การพัฒนาองค์ความรู้เศรษฐกิจฐานรากของชุมชนเพื่อความยั่งยืนในศตวรรษที่ 21. *วารสารมหาวิทยาลัยวิชาการ*. 9(3), 290-303.
- พรชัย พันธุ์ธาดาพร. (2558). *การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. รายงานวิจัย.มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ.
- พระปลัดสุระ ญาณธโร(จันทัก) และอรพิน ปิยะสกุลเกียรติ. (2561). *บทบาทของสภาองค์กรชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์*. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์.
- ภวัต พัฒนนิภากร และเสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร. (2562). บทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสู่ไทยแลนด์ 4.0. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*. 4(1), 53-69.
- เมธิกา พ่วงแสง และหญิง มัทนัง. (2563). แนวทางการส่งเสริมการตลาดสำหรับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสตรีบ้านบึง ตำบลบ้านบึง อำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี. *วารสารปัญญาวิวัฒน์*. 12(2), 55-66.
- เยาวลักษณ์ สุวรรณแข และคณะ.(2566). การถ่ายทอดความรู้ด้วย SECI Model เพื่อการสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์ การเกษตรของวิสาหกิจชุมชนตำบลนาข้าวเสีย และเครือข่าย อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง. *วารสารอินทนิล ทักษิณสาร*. 18(1), 173-194.
- วรรณวิภา ไตลังคะ และโชติ บดีรัฐ. (2565). นโยบายและกลไกการส่งเสริมการเกษตรมูลค่าสูงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. *วารสารคุณภาพชีวิตกับกฎหมาย*, 18(1), 95-107.
- ศุภชัย เหมือนโพธิ์ และธีรศักดิ์ อุ่่นอารมณ์เลิศ. (2561). การพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการประชุม ตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*. 10(1), 131-144.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. (2558). *15 ปี 15 รูปธรรม “พลังองค์กรชุมชน ขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก”*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.
- สัญญา เคนาภูมิ. (2558). แนวทางการพัฒนาประสิทธิผลของวิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์*. 2(3), 68-85.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.(2564). *คำแถลงประกอบงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี แถลงต่อสภาผู้แทนราษฎร*. รัฐบาลไทย. Retrieved on December 5, 2022. Source <http://www.thaigov.go.th/news/contents/details/42246> .
- อุทัย ปริญาสุทธีนนท์. (2560). วิสาหกิจชุมชน ปฏิทรรศน์ในการแข่งขันทางธุรกิจ. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย*. 37(2), 131-150.